

VI.

PO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE.

*Věděla dobře, že i ti povídkáři zestárnou jako starý krejčí;
vyjdou chudáci z módy, když žijí příliš dlouho . . .*

Gabriela Preissová

První světová válka odhalila prohnitost kapitalistického systému a zrádnou úlohu druhé internacionály. Lid, vehnaný na válečné jatky, počal si uvědomovat, že je třeba, má-li býti válka ukončena, svrhnout vládnoucí třídu.

Velká říjnová socialistická revoluce prolomila frontu imperialismu, ustavila diktaturu proletariátu na území někdejšího carského Ruska, nesmírně ovlivnila zápas dělnické třídy celého světa a zahájila epochu proletářských revolucí v zemích imperialistických i epochu osvobozeneckých bojů v zemích porobených a koloniálních.

Pod vlivem Velké říjnové socialistické revoluce daly se do pohybu také národy rakousko-uherské monarchie. Revoluční hnutí u nás vyslovilo 14. října 1918 požadavek socialistického státu. Buržoazii se však podařilo sliby a frázemi lid oklamat.

Gabriela Preissová sledovala dění v nové republice se zájmem, ale jeho podstatu nepostihovala. Ve svém křesťanském humanismu nedovedla pochopit, proč je mezi lidmi tolik nenávisti, a idealisticky viděla možnost nápravy poměrů ve výchově každého jednotlivce a v láskyplné úctě člověka k člověku.¹⁾

O prvním výročí ustavení Československé republiky zaznamenala Preissová pocit všeobecné stísněnosti, které tehdy vládly, a svoji víru, že přijdou konečně lepší časy. Luise Šílené napsala: „Slavili jsme tady v duchu první výročí naší svobody, na ulici bylo deštivo a pošmurno, ale přesto byl každý dům ozdoben praporky a ke sluchu doléhala hudba. Je mnoho stísněnosti, každý si tu republiku jinak představoval, ale já, starý optimista, věřím, že to jsou jen přechodné časy po té veliké bouři a že musí být už jednou lépe, že se dosyta a laciněji najíme, bude více lásky a práce svědomité a méně toho mamonu.“²⁾

Po rozpadu Rakouska-Uherska minil se Adolf Halbaerth, plukovník ve výslužbě, odstěhovat do Solnohradu. Preissová se děsila myšlenky, že by měla vlast navždy opustit. „... člověk je přece jen věčné dítě zvyku a já mám tady v české půdě své kořeny,“ psala přítelkyni.³⁾

Ustavením Československé republiky 28. října 1918 se boj našich pracujících za sociální osvobození neskončil. Pro český a slovenský lid bylo osudným, že v jeho čele nestála revoluční marxistická strana. Pravičácké vedení sociální demokracie tonulo v oportunistu. Mnozí vůdové strany zrazovali zájmy dělnických mas a podřizovali je přáním buržoazie. V prosinci roku 1920 byl zápas o charakter nové republiky rozhodnut porážkou dělnické třídy. Ale z levého křídla sociálně demokratické strany zrodila se roku 1921 strana nového typu, Komunistická strana

¹⁾ Srov. dopis Gabriely Preissové Marii Franzové z 28. prosince 1929.

²⁾ Gabriela Preissová Luise Šílené v dopise 29. října 1919.

³⁾ Tamtéž.

Československa, která vytyčila pracujícím lidu perspektivu k osvobození cestou třídního boje, dovršeného revolučním převzetím moci dělnickou třídou.

V polovině dvacátých let došlo k dočasné stabilizaci kapitalismu u nás. Účinnost politiky Komunistické strany Československa byla ohrožována vlivy oportunistismu. Teprve vítězství Gottwaldova vedení r. 1929 zajistilo důslednou bolševizaci strany, která v letech třicátých mobilizovala lid k ustavení jednotné fronty proti zbídačování a proti hrozbám fašismu.

Preissová se veřejně politického života od let dvacátých zúčastnila jenom velmi málo. Žila v ústraní pražského bytu. V březnu roku 1922 oslavila šedesátiny v poklidné blízkosti milovaného muže, těšíc se z malých radostí života. Časem přicházely choroby, ať už trápil ochrnutý sval na noze nebo křeč v ruce, či se hlásily potíže se žaludkem.

Nicméně ani v této době neoddávala se Preissová zahálce. Velmi intenzivně se věnovala tvorbě prozaické a dramatické. Osvěžení jí přinášely cesty po vlasti i za hranice, obzvláště na oblíbený Bled. Energii pětadesátileté ženy dosvědčuje dopis Boženě Vikové-Kunětické (z roku 1927), v němž Preissová vyzývá přítelkyni k cestě po Itálii a Francii. Krásy tohoto zájezdu líčí s elánem, jaký jí mohl závidět člověk o několik desetiletí mladší.

V roce 1925 byla Gabriela Preissová jmenována řádnou členkou Československé akademie věd a umění. Toto uznání zvýšilo tempo její tvůrčí práce.

Spisovatelce dostalo se také jiných poct. V Kutné Hoře zasadil r. 1925 Ochotnický spolek Tyl lípu s jejím jménem. O rok později stala se Preissová čestnou občankou rodného města. Roku 1929 přihlásil se Hodonín a nazval jednu ze svých ulic spisovatelčíným jménem.⁴⁾

Pro nazírání Gabriely Preissová je příznačná víra ve stěhování duší. Tímto budhistickým učením rozšířila si spisovatelka základ křesťanského náboženství. Už ve *Spisech sebraných* má črtu *O vandrující dušičce*. Babička v ní uklidňuje sousedku, že duše nežije toliko jeden život, ale že projde všemi stavy na světě. Sociální nespravedlnost se vyrovnává tím, že duše se vtěluje jedenkrát ve služebnou, jindy v královnu atp.

Kromě této reakční „teorie“ vykupovala se Preissová z trudného pohledu na bídu lidí za kapitalismu vytrvalou vlastní činností filantropickou: dotovala například permanentně v kutnohorské nemocnici jedno lůžko, roku 1924 darovala téměř městu 20 000 Kč se žádostí, aby z této částky byla zřízena nadace pro sociálně slabé.⁵⁾

Tyto fakty samy o sobě svědčí o dobrém srdci Gabriely Preissové, o její touze pomoci chudým. Objektivně však mohly vyznít v období narůstajících protikladů kapitalismu jenom regresivně.

⁴⁾ Diplom o čestném občanství v Hodoníně se však Gabriela Preissová nedožila. Předseda MNV v Hodoníně ho mohl den po spisovatelčině smrti složit r. 1946 k rakvi.

⁵⁾ Píše o tom Čáslavský kraj dne 20. listopadu 1925.

Ve dvacátých letech vydala Gabriela Preissová několik sbírek povídek. Jak to měla už předtím ve zvyku, seskupovala v nich prózy nejrozmanitější proveniencí, i takové, které už byly publikovány v jiných knihách.

Roku 1920 vyšla kniha **Bouře a jiné povídky**. Pěle-méle, bez kritičnosti ocitly se tu vedle sebe nicotné příběhy anekdotické (*V šeríkovém okolí*, kde se vypravuje o muži, který se po letech sešel se svou někdejší milou, ale kterého nyní už vzrušuje její dcera; *Úklady lásky* z r. 1898 jsou kalendářová selanka o chalupníkově synku Metúdovi, který vyzraje na starostu, pomstí se hraběti a získá milovanou dívku), obstarožní groteska s pointou, že „dobrá žena vydá za milión“ — *Zlatá rybka* (z r. 1899), naturalistický obrázek o samotářské podivínce z aristokratické rodiny, která zešilela, když jí zabránili vzít si učitele — **Konec bez smutku**.⁶⁾

Větší důsaznost má jediné povídka *O šťastném Vášovi*.⁷⁾ Byla napsána krátce po první světové válce a statečně odsuzuje imperialistické válečné běsnění. Na statku, kde vládou patriarchálně idylické poměry, slouží s matkou nemanželský syn — čeledín. Je hluchoněmý a všichni k němu mají soucit. Za války zachrání mladíka jeho vada před frontou. Váša nemůže pochopit, co se to děje, když hospodářův syn se vrátí z vojny nemocen, když oráč přijede domů s dřevěnou nohou. Utíká se k matce, aby mu všechno vysvětlila. Ale matčině řeči o tom, že on sám měl štěstí, Váša nerozumí. Na obrázku vidí: „... polovice lidí měla mundur, v jakém přišel hospodářův syn i oráč — polovice měla jiný mundur, a vždycky střílel či tloukl člověk člověka v jiném munduru.“ Tehdy Váša v bezmocnosti vyrazí kletbu na onu neznámou moc, která způsobuje lidem tak velké hoře.

Sbírka próz *Trinetta a jiné povídky* (1920) vznikla rovněž mechanickým shrnutím prací dříve už otištěných a paběrků z minulých dob (knižně dosud nepřetištěných). Titulní povídka vypravuje o dcerce italského komedianta, která chodí z návodu rodičů žebrot. Autorka, přesvědčena o všemoci dobrého slova a dobrého srdce při výchově člověka, chce střípkem naděje věřit ve změnu trdného Trinettina života. Současně však se Preissová neubrání, aby neukázala filantropii měšťanských dam s mírnou skepsí.

Hlasatel ženské emancipace (z roku 1898) ironicky odhaluje licoměrnost mužů kteří slovy horují o nové ženě, ale doma chtějí mít pokornou putičku, zabezpečující s roztomilým úsměvem jejich pohodlí. Důrazu dodala spisovatelka svému obrázku tím, že její hrdinka dovede neupřímného muže opustit.

Umělecky laciný je příběh o nadané a nebojácné krásce, která si dobude srdce bohatého velkostatkáře (*Svěřenka*). Jak daleko se tu dostala od pravdy života ně-

⁶⁾ Poprvé byl uveřejněn v Topičově sborníku roč. III (1915/1916).

⁷⁾ Poprvé byla otištěna v Topičově sborníku roč. VI (1918/1919).

kdejší autorka *Gazdiny roby!* Povídka **Plukovník Klouzek**⁸⁾ podává citlivou povahokresbu rakouského důstojníka, který se pílí a sebevzděláním povznesl z ubohých poměrů, ale který stále cítí v patách svůj domovnický původ.

Pro svoji tematickou všehochoť a unylou konvenčnost sbírka próz *Trinetta a jiné povídky* nijak tvůrčí profil Gabriely Preissové nerozvinula.

Roku 1923 vydala Preissová knihu **Horelové a jiná prosa**. Ústřední rozsáhlá povídka **Horelové** se pokouší vydávat selství za nositele síly a obnovy života v období světové války. Něco z filosofie Šaldových *Loutek a dělníků božích* sem zadýchlo. Státkáře Horely ukazuje Preissová zidealizovaně: jsou to představitelé selské mravnosti. Svorníkem rodu je bába Alžběta. Má tři vnuky. Prostřední Václav, rozumný hospodář, provádí svéráznou pozemkovou reformu, neboť rozdává lidem po pěti korcích půdy. Mladší vnuk, nezakotvený estét Roman padne ve válce. Důstojník Mart se vrací z haličské fronty, kde přišel o nohu, a započne hospodařit. Horelové vyjdou válkou nezvikláni, i když do jejich osudů silně zasáhla zpanštělá a zhýčkaná Nia. Děj povídky není místně přesněji určen a mohl by se odehrát při svých romantických zvratech v jednání lidí kdekoliv. Ale jeho krvavým pozadím je válečná smršť. Preissová okrajově, jen ve vyprávěních Martových, ukazuje nebojácnost českých lidí, kteří osvědčili za války svoji lásku k Rusku i odpor k nesmyslnému vraždění. A to jsou jediná cenná místa nepravdivě stylizované a falešnou filosofií selství nesené povídky *Horelové*.

Nade dva sociálně netypické příběhy, jako je vyprávění o hudebníku, který zahyne v uherské pusztě — **Na poušti**⁹⁾ a nepravdivá oslava selfmademanství v Americe — **Chlapík na stráži**¹⁰⁾, vypíná se v knize poměrně vysoko obrázek z Moravského Slovenska **Červnová písnička**.¹¹⁾ Jako bychom četli konflikt *Gazdiny roby*, situovaný do poválečných let; vypravování o krásném hlídači na trati a mladé ševcově ženě nekončí tu však tragicky, nýbrž je podáváno v mírně ironickém světle.

Kaleidoskopickou pestrostí námětů z nejrozmanitějších oblastí vyznačuje se kniha **Povídky zimní z hradu** (1924), která postrádá jednotící ideový záměr a zrcadlí myšlenkový eklekticismus Gabriely Preissové v letech dvacátých. Také umělecky shromáždila tříšť próz nejkolísanější úrovně.

Povídka **Strážce majáku** podává doznívání dramatu rozvedené paní, která se provdá za hlídače majáku, aby mohla žít v ústraní. Postavy z jadranského pobřeží halí rouška romantické tajemnosti; nevystupují ze schematicčnosti a jejich jednání postrádá dostatečnou motivaci. V povídce **Holka od nás**¹²⁾ zdrží drobná zápletká jenom na chvíli šťastný sňatek emancipované ženy s domýšlivým malířem. Nenáročným obrázkem od soudu je **Baronka**. Autorka v něm ukázala, že bytová

⁸⁾ Poprvé otištěna v Ženském světě r. 1919.

⁹⁾ Poprvé byla próza otištěna v Topičově sborníku r. 1920/1921.

¹⁰⁾ Poprvé v Kalendáři česko-židovském r. 1921/1922.

¹¹⁾ Poprvé v Topičově sborníku r. 1921/1922.

¹²⁾ Poprvé v Kalendáři česko-židovském r. 1923/1924.

tíseň po první světové válce má na svědomí nejen rozvod. O ještě méně šlo spisovatelce v anekdotické hříčce **Kamarád**,¹³⁾ v níž se malíř a lidový řezbář s nevůli rozejdou pro psa, aby se po čase zase usmířili. Konvenčně čítankovým paralelismem spojila Preissová osudy chudého venkovského chlapce a hochy z bohaté rodiny pražské v próze **Zaváté iluse**¹⁴⁾; přitom dala prvnímu dosáhnout pro jeho pracovitost velkých společenských úspěchů. Fantastickou causerií z našich časů, v níž se Preissová pokusila, žel, s nezdarem, poukázat na sociální bídu první republiky, je omšelá **Legenda z dvacátého století**.

Nad plytkou konvenčností vzpomenuťých příběhů povznášejí se v knize dvě nerozsáhlé novely.

Výše z obou novel stojí **Rozmaryja**, baladický příběh podruhovy dcery Barušky, která má za svobodna dítě se synem ze statku. Hochovi rodiče sňatku zabrání. Václav je na frontě těžce raněn a z nemocnice ve Vídni volá k sobě Barušku s chlapcem. Autorka jede do Vídně stejným vlakem jako Baruška a Václavova matka, již teprve synovo zranění poučilo, jak tvrdě se kdysi k milencům zachovala. Baruška se dá s milým několik hodin před jeho smrtí oddat. Rozmarýn, který dovezla k svatbě, padne do vojákovy hrobu.

V povídce **Rozmaryja** zaskvěla se Preissová svým starým mistrovstvím novelistickým. Čtenář je drčen otřesnými fakty ze života udřených vesnických žen, jimž dny uplyvají v práci, odřikání a v bolestné touze po kousku štěstí. Děj novely — osud hrdinky poznáváme z autorčina rozhovoru s Baruškou — má dramatický spád a myšlenka odsouzení války jako zhouby chudých vyplývá z něho přirozeně, bez násilného roubování; tím účinněji proto burcuje.

Próza **Ta Brožkova**¹⁵⁾ zobrazuje svobodnou matku šesti dětí, která žila ne-sezdána s truhlářem Brožkem. Přišla válka a Brožek byl těžce raněn. Jeho družka spěchá s dětmi do nemocnice, aby dosáhla přepsání Brožkovy chalupy na děti. Zraněný muž sice papír podepíše, ale blouzní o své první mladistvé ženě, která mu kdysi prchla i se synkem. Třebaže tato novela nedosáhla kompoziční sevřenosti, a hlavně ideové vyostřenosti **Rozmaryje**, oslavila sílu mateřské lásky, obětavost venkovské ženy, která necouvá před překážkami. Preissová tím, jak nedělá rozdíl mezi mateřstvím manželským a nemanželským, bojuje proti předsudkům měšťácké společnosti.

V roce 1925 vydala Preissová poslední svoji knihu drobných próz — **Až do skonání**. Je to zase námětová všehochuť, ničím do jednoty neskloubená. Vedle próz naprosto okrajových, nicotných, jako je bajka o žabáku, který se dostane do vodopádu (**Ve víru**), nejasná causerie **Fotografie bez alba**,¹⁶⁾ jako je příběh nápadníka, který byl odmětnut, když v hořícím bazaru ponechal svoji milovanou bez

¹³⁾ Poprvé v Topičově sborníku (březen 1923).

¹⁴⁾ Poprvé v Ženských listech r. 1923.

¹⁵⁾ Poprvé v Nedělních Besedách Časů r. 1920.

¹⁶⁾ Poprvé v Topičově sborníku r. 1924.

pomoci (Až do skonání), stojí sentimentální historie o vesnických milencích, kteří se po pestrých osudech konečně za sebe dostanou [V podvečer];¹⁷⁾ nebo vyprávění o dívce, již se zhroutlá touha po velké lásce a která se provdá za bohatého vdovce (Slečna Ida).¹⁸⁾

Jenom tři prózy snesou přísnější měřítko.

Novela *Spi, můj hochu* oslavuje mateřskou lásku, protože toliko ona je schopna nejvyšších obětí a toliko ona dovede všechno prominout. Jaká hrůza se snese na vdovu, která s obtížemi vychová syna, dočká se jeho významného postavení, ale není ušetřena synovy sebevraždy. Preissová jemně odstínila vztahy matky a syna, který se jí odcizuje. Jako hlas elegie vrací se v próze leitmotiv o chlapci: v dětství nemohl usnout a později volil z nešťastné lásky spánek navěky.

Tragikomičnosti Čechovových próz dosahuje teskná novela *Nepomýlení*. Jejím základem je vlastně anekdotický příběh o pozdním setkání lidí, kteří se měli rádi a kteří teď před sebou zakrývají svůj úpadek tělesný i společenský, nechtějíce si vyznat, že píseň z mládí navždy dozněla.

Z autobiografických zdrojů čerpala Preissová *Pohádku bez konce*.¹⁹⁾ Položila v ní do kontrastu vyrovnaný a vcelku šťastný osud vlastní babičky, vypravující pohádky, a smutný osud její sestry, která nenašla ždíbec pochopení u svých dětí.

¹⁷⁾ Poprvé v Topičově sborníku r. 1924.

¹⁸⁾ Poprvé v Topičově sborníku r. 1923.

¹⁹⁾ Poprvé v Ženských listech r. 1922.

V dvacátých letech pokusila se Gabriela Preissová několikrát o drama. Úroveň těchto her není valná. Některé pak nebyly vůbec dokončeny, nebo se nedochovaly; autorka je patrně po kritice svých přátel zničila.

Už v roce 1924 načrtla Preissová „biblický obrázek“, který chtěla nazvat buď *Rouhač*, nebo *Královská píseň*. Tuto aktovku poslala roku 1924 dramaturgu Národního divadla Františku Kholovi s prosbou o posouzení. V dopise²⁰⁾ vyložila ideu svého dramatu takto: „Mám bibli už od dětských dob v malíčku, ale na věrnost jejího podání jsem věru nemyslela, jen na to, že vždycky se mi lépe líbil Absolón — než slavný král David, který mimo obvyklé toho času chlípnosti vraždil tak *ukrutně* jak málokterý král (viz případ u Rabby, kde první ukázal, jak do prken se mohou nakládati lidé nevinní a dávat je pak pod pilu, pod železné válce, do ciheln hnát je k upálení). A přece skoro svatým je ten David král i u nás křesťanů. To je ale vedlejší, já chtěla jen, aby nakonec nevěřil ani sám té komedii králů z boží milosti. On přec byl chytrým a jednou tu bolest musel okusit, že je jen šikovný herec, který nemluví s Jehovou.“

Khol aktovku pravděpodobně zamítl. Preissová ji potom upravila na novelu. Tu pak zařadila do knihy *Až do skonání*. Že to původním tvarem bylo drama, můžeme na dílku dobře poznat — hlavně podle převažujícího dialogu v něm.

Roku 1925 přišla Preissová s lyrickou komedií *Jaro v podzámčí*.²¹⁾ Látku k této hře našla spisovatelka ve své povídce z osmdesátých let *Počátek románu*,²²⁾ jež byla roku 1920 znovu přetištěna v knize *Bouře a jiné povídky*. Víme, že Leoš Janáček komponoval na tento námět jednoaktovou operu *Počátek románu*. Jeho dílo po prvním provedení (1894) na celá desetiletí zapadlo. V Preissově však žila neustále touha vidět drama z této látky na scéně. Někdy v mezidobí let 1900—1910 obrátila se na přítelkyni Emu Destinovou s návrhem, aby ona vytvořila na toto téma „slováckou selanku ze slovenských motivů“. Nemáme prý nic „tak lehoučkého a čistého — v tom žánru více operetním než operním“.²³⁾ Ale Destinová návrh Preissově nerealizovala a spisovatelka se k němu po letech znovu vrátila.

V době, kdy měšťácká republika zákonem zrušila šlechtické výsady a tituly,

²⁰⁾ Nedatovaný dopis (nejpravděpodobněji pochází z r. 1924) je uložen v Literárním archívu Národního muzea v Praze.

²¹⁾ Hra se jmenovala původně *Snadná pevnina*. Preissová se o tom zmiňuje v dopise Boženě Vikové-Kunětické dne 19. července 1925: „Ještě v Praze napsala jsem čtyřaktovou komedii »Snadná pevnina«. Víím, že to není ani dramatické, jistě se na mne kritika vrhne, ale je to náladové a jasné, tož snad mne moje štěstí neopustí. Nedala jsem to ani nikomu číst a dala ze starého slibu paní Švandové na Smíchovské intimní jeviště.“

²²⁾ Poprvé byla otištěna r. 1886 ve Světozoru.

²³⁾ Gabriela Preissová v nedatovaném dopise Emě Destinové (dopis je uložen v Literárním archívu Národního muzea v Praze.

v době, kdy si lid velkým tlakem vynucoval pozemkovou reformu (ta byla ovšem zneužita agrárně-měšťáckou koalicí za trapného přísluhování národních socialistů a sociálních demokratů), v době, kdy se u nás už převalila vlna proletářské poezie a kdy boj dělnické třídy za vedení KSČ byl utlumován dočasnou stabilizací kapitalismu a reformistickými řečmi o věčném blahobytu, o pozvolném vývoji, přišla Preissová s myšlenkou smíru mezi třídami, s názory, že všechny společenské obtíže se dají vyřešit pokojnou evolucí. Preissová vložila do své čtyřaktové hříčky, situované na Slovensko a lyricky podtrhující přírodní kulisu, postavy hrabat, ochotně přijímajících všechny sociální změny, jak je přinesla doba.

Na rozdíl od povídky *Počátek románu* byly teď figury z lidu pojaty komicky. Z okouzlené, ale váhající Polušky stala se naivní parádnice, která sní o lehkém životě, z její matky hnusná dohazovačka a z rozvázného hajného služebník vlichocující se panstvu.

V řešení vztahů mezi příslušníky šlechty a lidových vrstev vyslovila Preissová sice přesvědčení o rozkladu šlechty a převaze lidu nad ní, ale učinila tak způsobem naivním a v zobrazení postav nepravdivým (např. hrabě Vojtěch dobrovolně odvrhl šlechtický predikát a věnuje se práci v knihovně; Bešy se vzdává svého postavení a sní o muži, v němž by „muselo být plno jaré síly — taková věčná, radostná zahrada“).

Hrou procházejí dvě dějové linie — jedna rozvíjí vztah vesnické dívky Poluši k hraběti Armínovi, druhá ukazuje lásku komtesy Bešy k Metudovi, synu slováckého kováře. Preissová nedovedla obě syžetové linie skloubit. Nadto se komedie rozvléká dlouhými diskusemi (např. mezi Bešy a Armínem). A tak vedle ideové falešnosti a prostoduchosti charakterizuje hru také umělecká plytkost, která nemá daleko k nezamýšlené satirické persifláži měšťáckých operet.

Komedie *Jaro v podzámčí* byla uvedena 23. října 1925 ve Švandově divadle na Smíchově. Kritika sice konstatovala, že jde spíše o „pastelový obraz než drama“,²⁴⁾ že události a charaktery jsou zidealizovány a že „z idealizovaných vztahů nelze dojít k reálnému východisku“,²⁵⁾ nicméně pochválila dialog.²⁶⁾ Jindřich Vodák v Českém slově sice na jedné straně konstatoval, že autorka kreslí nebo uvádí lidi na scénu zcela libovolně, ale na druhé straně ho drama okouzlilo tím, jak bylo vyváženo ze spisovatelčina „dychtění a přesvědčení“.

Obecenstvo z řad měšťáctva přijalo hru, již režíroval Julius Lébl a v níž vynikla B. Půlpánová jako Bešy, velmi příznivě.²⁷⁾ Přesto však hra později zapadla. Roku 1941 se na ni mámě snažil upozornit režisér F. Franchen v cyklu „zapomínaných her“.

²⁴⁾ Rozpravy Aventina roč. I (1925/26), č. 3.

²⁵⁾ Edmond Konrád v Cestě r. 1925/1926, str. 84.

²⁶⁾ Jindřich Vodák v Českém slově 27. října 1925.

²⁷⁾ Svorně to konstatuje kritika. Např. referent Práva lidu v. r. mluví o „velikém úspěchu“ Podobně psal J. Förk v dopise Gabriele Preissové 8. ledna 1926 (dopis je uložen v archivu JUDr. Dimitrije Preisse v Praze).

Brzy nato připravovala Preissová další drama. Nevíme, zdali je dokončila nebo zdali hotovou hru zničila. Neznáme ani námět. Zachovala se toliko jediná zmínka o tomto dramatu — v blahopřejném dopise Gabriely Preissové z r. 1926 k šedesátinám herečky Marie Hübnerové. Spisovatelka píše: „Dnes sama, nalomena ve svém zdraví, mám pro Vás jediné sesterské přání: dlouhého zdravého života — pro sebe, abych mohla dopsat pro Vás úlohu Ruth Lerchové.“²⁸⁾

Ztracená, nebo alespoň nezávěsná je také hra, o níž píše Preissová v nedatovaném dopise z dvacátých let Jaroslavu Kvapilovi, tehdy šéfu činohry na Vinohradech. Praví tam: „Posílám Vám tedy jednu svoji práci s prosbou, abyste ji nedával nikomu jinému prozatím k přečtení u Vašeho divadla — nýbrž abyste mi pověděl upřímně sám, jestli se Vám to líbí. Napadlo mi, že by pan Štěpánek mi dobře vystihl toho slovanského člověka Pala.“²⁹⁾ V témž listě Jaroslavu Kvapilovi zmiňuje se Preissová ještě o jednom dramatu: „Potom mi napište, kdy a kde byste mi mohl věnovat asi půl druhé hodiny (určitě ne více) času. Já bych Vám musela sama přečíst jednu celovečerní pěknou, ale přetěžkou práci a hlavně povědět Vám k ní svůj důvod.“

Nedá se určit, byla-li některá z her, o nichž Preissová psala Kvapilovi, totožná s dramatem o Ruth Lerchové, či zda se zmínky v listě Kvapilovi týkaly her ještě jiných. Dramata se nedochovala.

Svatováclavské milénium r. 1929 povzbudilo Gabrielu Preissovou, aby napsala hru *Svatý Václav*. Jde o poslední dokončené drama spisovatelčino. Jeho zrod byl vyvolán ovzduším příprav k oslavám tisícího výročí Václavovy smrti.

Buržoazie se chopila jubilea jako příležitosti oklamat lidové masy, zastřít před nimi mluvením o jednotě národa třídní podstatu tehdejší společnosti. Julius Fučík³⁰⁾ odhalil machinace buržoazie s tradicí svatováclavskou. Naši měšťáci si nevzali Václava lidové tradice, „napůl krále Ječmínka a napůl, řekněme Jánošíka — napůl dobráckého panovníka, starajícího se o chudé a zmírňujícího jejich bídu, a napůl muže mstícího křivdy a reprezentujícího mocnou, ozbrojenou ochranu utlačovaným“.³¹⁾ Udělali z dávného knížete představitele státotvorného českství a světece se svatozáří. Leč svatováclavské oslavy, připravované z popudu agrárníka dr. Milana Hodži, skončily fiaskem, a to jak v oblasti vědy, tak v oblasti umění. Národní divadlo vypsalo na slavnostní hru o sv. Václavu konkurs. Úroveň zadaných dramatu byla ubohá, a proto byl napsáním hry pověřen Stanislav Lom.

Také Gabriela Preissová, která považovala sv. Václava za patrona své rodiny i za svého osobního ochránce, přispěchala ke svatováclavskému milénium se svým příspěvkem. Drama *Svatý Václav* dopsala v horečném chvatu během krátké doby.

²⁸⁾ Gabriela Preissová v dopise Marii Hübnerové dne 14. února 1926; dopis je uložen v Divadelním archívu Národního muzea v Praze.

²⁹⁾ Dopis je v archívu JUDr. Dimitrije Preisse v Praze.

³⁰⁾ Ve stati *Svatováclavská kultura* (Tvorbá 9. a 16. října 1929). Dnes v knize *Stati o literatuře* (Praha 1951), odkud cituji.

³¹⁾ Julius Fučík, *Stati o literatuře*, str. 141–142.

Počátkem ledna r. 1929 četla z něho první obraz na valné hromadě Selského svobodného učení.³²⁾ V prvních dnech února r. 1929 hru dokončila a poslala její rukopis do Národního divadla.³³⁾

Ve svém „legendárním dramatu“³⁴⁾ zvolila si Preissová obvyklý úsek ze života Václavova — od smrti báby Ludmily a jeho nástupu na knížecí stolec po jeho zavraždění. Volně rozvíjela a tradici doplňovala poznatky z Palackého *Dějin národu českého*. Václava pojala jako spravedlivého a moudrého panovníka, křesťana, který chce odstranit následky války, který touží po míru, aby mohl dát lidu vzdělání, zakládat nemocnice a starobince, ale kterého neustále provází sen o nutnosti oběti; jen tou si vykoupí věčnou paměť u svého lidu. I když Václav nepostrádá osobní statečnosti, přijme od německého císaře potupné podmínky míru — neshledává totiž jiné možnosti. Ve Václavovi, a v tom je Preissová poplatná soudobým názorům měšťácké historiografie, vidí Preissová zakladatele českého státu. Příslušníky Václavovy strany vylíčila spisovatelka jako lidi čestné a spravedlivé, zatímco do strany Boleslavovy zahrнула stoupence „železné pěsti“, lidi tvrdé a mstivé. Boleslavův čin byl u dramaticky zdůvodněn především jako akt jeho pokořené ctižádosti, i když Preissová vložila do postavy Boleslava také motiv boje proti Němcům. Tak je celý spor obou bratří vykládán falešně v duchu vládnoucí buržoazní ideologie státotvornosti a klerikálních názorů o potřebě sklonit se před mocnými. Ústřední konflikt transponovala Preissová do sféry didaxe tím, že často zdůraznila oprávněnost Václavova vítězství, které prý mu přirrhne budoucnost, a že oslavila knížete na bílém koni v duchu budoucí lidové tradice (Slepý stařec: „On nedá zahynouti nám ni budoucím“ — str. 28).

Preissová se sice pokoušela o sevřené pětiaktové drama, ale vyšla jí slavnostní hra, která trpí rozvleklostí a která vrství jednotlivé motivy epicky. Svěžest má první obraz, charakterizující Václava v jeho jinošství. Ale jenom nemnoho scén ukazuje na autorčin dramatický talent (je to např. scéna setkání Václava s Boleslavem před vraždou). Postavy jsou podávány výhradně buď v barvě bílé, nebo černé. Vývoj Drahomířina smýšlení od nepřátelství k Václavovi není zdůvodněn. Jazyk postav je mírně archaizován užitím rozsáhlejších souvětí nebo volbou slov (např. *Bolesta, okázat se, kletbovat*).

I když dala Preissová ve Václavově humanismu zaznít struně vlastních citů, i když ve hře promluvila její vroucí láska k české zemi, zůstal autorčin pohled na pohnutý úsek naší historie v zajetí idealistické víry, že to jsou osvícení a ušlechtilí jednotlivci, kteří dělají dějiny. Přenášením pozdějších legend o Václavově postavě do své hry podpořila Preissová oficiální ideologii měšťácké reakce.

³²⁾ Píše o tom řediteli Ottova nakladatelství R. Řivnáčovi v dopise ze 17. února 1929 (dopis je uložen v Literárním archívu Národního muzea v Praze).

³³⁾ Píše o tom dr. Janu Bartošovi dne 4. února 1929 (dopisy Gabriely Preissové Janu Bartošovi jsou uloženy v Literárním archívu Národního muzea v Praze).

³⁴⁾ Tak označuje Preissová svoji hru v připomenutém dopise R. Řivnáčovi.

Svatý Václav nebyl proveden ani Národním divadlem ani žádným jiným divadlem profesionálním. Zahráli ho k svatováclavskému svátku r. 1929 s nepříliš velkým zdarem vinohradští ochotníci.³⁵⁾ V listopadu r. 1929 nastudovali hru ochotníci v pražské Měšťanské besedě.³⁶⁾

Naposledy se Preissová pokusila o drama hrou *Chlapík na stráži*. Zachovalo se jen torzo, které autorka otiskla r. 1930 v časopise *Nová síla*. Pokud můžeme soudit podle uveřejněných dvou výstupů, zamýšlela Preissová vytvořit komedii o „komuně“ studentů a příslušníků svobodných povolání, kteří společně hospodaří na statku. Autorka zauzluje erotické vztahy členů a členek „občiny“ a ukazuje u dárkyně statku Barbory zbytky soukromovlastnického myšlení. Zkreslenými názory na socialismus chtěla Preissová patrně ukázat, že zásady společného vlastnictví a úplné rovnoprávnosti lidí se nedají uskutečnit.

³⁵⁾ Srov. o tom v článku J. T. *A ještě svatováclavská hra* (Národní listy 1. října 1929).

³⁶⁾ Píše o tom Gabriela Preissová v nedatovaném dopise Janu Bartošovi (dopis pochází z listopadu nebo prosince r. 1929).

Na sklonku dvacátých let překvapila Gabriela Preissová novým tvůrčím rozletem. Autorka, která se po několik desetiletí své tvorby nepokusila o románovou skladbu, napsala v údobí tři let čtyři romány.

Neudivuje nás, že první z těchto románů se nazýval *Její pastorkyňa* (1930). Víme, že ještě před stejnojmenným dramatem rozčrtla si Preissová látku pro románový útvar. Útoky po inscenaci *Její pastorkyně* způsobily, že se toto drama stalo předělem v celé její tvorbě a uzlovým bodem, k němuž se po léta vracela. Neustále ji pálily výtky, že hanobila slovácký lid, že kopírovala Tolstého *Vládu tmy* a že těžila ze spisů Strindbergových.³⁷⁾ Jako by ještě po dlouhé době chtěla odpovědět svým odpůrcům na jejich surové výpady, napsala Preissová román *Její pastorkyňa*. V červenci r. 1930 bylo dílo hotovo. Preissová to sdělila v listě Janu Bartošovi, podotýkajíc: „Pracovala jsem na tom s trochou horečky, třebaže střed a zakončení téměř opisovalo drama.“³⁸⁾

Jádrem syžetu v románě zůstal děj dramatu. Autorka rozšířila původní půdorys o prehistorii hlavních postav. Zatím co děj dramatu je vymezen dobou několika měsíců a exponuje toliko výsek života jednotlivých postav, děj románu se týká tří generací. Prehistorie k ději dramatu vypravuje o Petronině otci, hrdém a rozšafném chalupníkově Slomkovi, o jeho šlechtickém původu, zobrazuje Petroninu lásku k lehkomyšlnému synu ze mlýna Tómovi Buryjovi. Petrona věří, že ho trpělivostí a oddaností přivede na správnou cestu. Když se jí zpronevěřil za svobodna, vezme si ho jako vdovce s dítětem — malou Jenůfou. Slaboch Tóma se však neukáže hodným Petroniny důvěry a promarní její jmění. Petrona vyroste v této době v srdnatou ženu, která se bije s těžkým životem a nedopustí poskvrnění rodové cti. Celou svoji nevyužitou touhu po vlastním dítěti přenesla na Jenůfu. Chce vychovat pastorkyni k takové dokonalosti, aby dívka nikdy neprožila kruté zkušenosti Kostelničky. Druhá část románu ukazuje, že se v Jenůfčině osudu opakuje stejná láska k mravně slabému muži, jak tomu bylo u Petrony. Až na několik změn přejímá Preissová téměř doslova jednotlivé dialogy z dramatu, ovšem epicky podává to, co by divák viděl na scéně. Z nejnápadnějších změn v románě je připsání postavy Lacovy matky a vzájemné přesunutí 1. a 3. výstupu z druhého dějství (Kostelnička s Jenůfou a Kostelnička s Kolušinou). Daleko výraznější rozdíl románu proti dramatu záleží v tom, že román vyzvedává osudovou souvislost Petrony a Jenůfy: exponuje motiv tajemného původu Slomků a podtrhuje ho tím, že Kostelnička odevzdává Lacovi medailónek s obrazem hraběte a Jenůfě

³⁷⁾ Ještě roku 1933 (7. července) napsala Gabriela Preissová v dopise Janu Bartošovi: „Neznala jsem tehdy ‚Vlast tmy‘ ani Strindbergovy spisy, to Vám opakuji při mém spasení. Až mne jednou nebude, zmiňte se o tom, považovala jsem to za křivdu, jako by se mi nějaký kousek síly vlastní ubíral.“

³⁸⁾ Gabriela Preissová v dopise Janu Bartošovi datovaném 20. července (asi roku 1930).

modlitební knížky od hraběnky. Krátký epilog vypravuje o tom, jak Laca i Jenůfa si odvádějí na svůj najatý mlýn Kostelničku, která opustila žalář po dvouletém trestu. Všechna vina je odpuštěna, šťastný smír se klene nad novým životem. Ale smrt zabráni Kostelničce, aby chovala na svých rukou dítě Laci a Jenůfy, ona, která zavraždila první Jenůfino dítě.

Román je komponován řetězovým spojováním jednotlivých příběhů. Preissová se v něm projevila jako obratná vyprávěčka se silným sklonem k dramatickým scénám. To neplatí jenom o úseku románu, který zpracovává paralelní část dramatu. I první polovina románu odkrývá charaktery lidí jejich jednáním a často uplatňuje dialog. Postavy mluví a spisovatelka vypravuje v podstatě spisovným jazykem, do něhož jsou vsunuta slova a tvary moravsko-slovenského dialektu (např. *drkotnica, švagrína, kočiš, banovat, jaše*). Ve srovnání s tvarem dramatu dialektizování v románě ustoupilo.

V zobrazení Petrony nacházíme jistý ohlas z postav Karoliny Světlé (např. z Frantiny). Nedá se popřít, že postavu mravně vysoko stojící Petrony vytvořila Preissová podle hrdinek své velké předchůdkyně. Ukazují to například shody mezi vývojem Frantiny a Petrony (jistá výjimečnost jejich povah; obě vychovává muž — Frantinu strýc, Petronu otec; obě jsou ve své důvěře k milovanému člověku zklamány).

Význam románu *Její pastorkyňa* spočívá v tom, že autorka dokreslila postavy, které známe z dramatu; že nám je pomohla pochopit. Celý příběh je však proti dramatu ještě více zaměřen jen k osudům tří hlavních postav (Kostelnička — Jenůfa — Laca), zvýrazňuje osud neplodné ženy a přidáním motivem o Petronině otci jako hraběcím levobočku ho posunuje do sféry romantična, vztah Petrony k Jenůfě pak do fatalismu. Proti ideovému traktování tématu v dramatech je románový tvar krokem zpět. Ve své době neznamenal román *Její pastorkyňa* žádný literární výboj.

V r. 1930 vyšel životopisný román, který si Preissová rozčrtla už r. 1912: *Zlatý hoch*. Halbaerthův plukovní kamarád byl potomkem Frederika barona Trenka;³⁹⁾ této postavě dobrodružných osudů z 18. století věnovala spisovatelka svůj román „setmělé klenby rokoka“.

Zlatým hochem nazývali Trenka pro jeho krásu a líbivé vystupování. Ženy si zamilovávaly tohoto muže a pruský král ho ustanovil svým adjutantem. Ale na vrcholu skvělé kariéry, uprostřed milostného štěstí s královou sestrou je Trenk náhle sražen. Deset let úpí přikován ve vězení. Neočekávaně osvobozen odchází do Rakouska, pak se v západním Německu ožení, má řadu dětí, obchoduje vínem, trochu sedlačí, načas vydává v Cáchách časopis. Ale myšlenka, že dosud nic velkého nevykonal, přivede ho do revolučního kvasu ve Francii. Ironií osudu je pak v Paříži gilotinován jako oblíbenec krále.

³⁹⁾ Srov. o tom v dopise Gabriely Preissové Janu Bartošovi 18. června 1929.

I když neupřeme Preissové jistou obratnost ve vypravování, román jako celek nemůžeme vzít na milost. Především proto, že je naprosto nepravdivý: idealisticky podává chod historického dění jenom jako hru zásahů několika osob. Všechny dějinné příčiny, které vedly k dobovačným válkám Friedricha Velikého, Preissová odmocňuje na vůli a osobní důvody krále despoty. A za druhé: Děj románu se hemží množstvím nepravděpodobných, náhodných setkání postav (např. vůdce rakouských pandurů Trenk, strýc hrdiny románu Gabriely Preissové, sejde se v Čechách ve venkovské škole s Friedrichem). Teprve konec románové fresky zaujme vylíčením dvojího hledání životní melodie — u krále Friedricha končí tato melodie v chladné, prázdné samotě, u barona Trenka v popravě, která tomuto dítěti štěstěny dodává svit záře tragické.

Preissová neobohatila svým románem *Zlatý hoch* českou literaturu o významnou a pokrokovou postavu našich nebo světových dějin, která by šla za uskutečněním velké myšlenky, a nevrhla na zvolený úsek historie reflektor pravdy. Proto zůstal *Zlatý hoch* dílem mrtvě narozeným.

Roku 1932 vyšel román *Cestou za štěstím*.⁴⁰⁾ Jde vlastně o přepracovanou povídku *Gazda z Gomby*. Nový útvar rozšířil děj o Danyšovo dětství a přidal vedlejší a protikladnou syžetovou větev — historii Danyšova přítele z mládí Metuda Prileského, pozdějšího inženýra v Americe. Celek se stal oslavou pilné práce dvou slovenských hochů, kteří zbohatli, ale vrátili se do vlasti. Pohnuté milostné osudy obou přátel rozředila Preissová dojmavou, ale zhola nepravdivou konvencí do závěrečné idyly.

Epilogem románové tvorby Gabriely Preissové, ba v podstatě její tvorby vůbec je *Zatoulaná píseň* (1932). Sedmdesátiletá spisovatelka se v něm pokusila zobrazit životní dráhu českého klavíristy a hudebního skladatele Jana Ladislava Dusíka (1761—1812), syna učitele a regenschoriho z Čáslavě. Sleduje život tohoto současníka Haydnova, Bachova, Händlova, Mozartova a Myslivečkova od jinošství, kdy byl Dusík ozdobou pražských aristokratických kruhů, přes jeho cestu na dvory evropských panovníků a do Německa, kde pobýval dlouhý čas u pruského prince Louise Ferdinanda. Nevázaný život ubil v Dusíkovi jeho veliké nadání. Na konci života stal se Dusík koncertním mistrem u knížete Talleyrand-Beneventa ve Francii. Zde v zahradním domku zemřel.

Ideu románu vyslovila Preissová velmi zřetelně. Dusík se neopřel o českou hudební tradici, o hudební zdroje lidu. Zhýčkán životem ve šlechtických salónech, rozměnil svoji genialitu na drobné peníze. Preissová exponuje tuto myšlenku nejzřetelněji ve scéně, kdy se Dusíkovi v předsmrtné fantasmagorii zdá, jako by už svoji vítěznou píseň našel. Mozart mu šeptá: „Vždyť tam u Vás, v Čechách, najde se v každé chaloupce klasická hudba, tam ve Vašich kořenech tkví Vaše vítězná píseň.“ Tragická ironie pak román ukončuje — Dusík Mozartovým slo-

⁴⁰⁾ R. 1940 dostal román název *Pěšinkami touhy*. Vyšel v nakladatelství Novina.

vům porozumí, naposledy se vzepne, odhodlán zahrát svoji vítěznou píseň ... ale skácí se mrtev k zemi.

I když román Gabriely Preissové vypravuje o životě umělce, neřeší se v něm ožehavé otázky umělecké tvorby. Autorka podává spíše obraz umělcova dobrodružného života, při čemž se stejně jako historik umění dovolává dobových pramenů (kritik, pamětí apod.) nebo je parafrázuje. Na jedné straně přispívala tato obeznámenost s obecně historickým a hudebněhistorickým materiálem ke zpevnění kompozice díla, na druhé straně však příliš autorce svazovala ruce, zabraňovala jí psychologicky vyložit a prohloubit některá nejasná nebo neznámá místa Dusíkova života. Tím vznikl polotvar, ani dílo historické, ani dílo románové. Preissová příliš ulpěla na efektních situacích, ať už je to Dusíkův rozchod s kněžnou Ravetzovou v Rusku, nebo únik z manželství s Angličankou Sofií Corriovou. Autorce se však zdařily partie, líčící skladatelovo jímavé přátelství s princem Louišem Ferdinandem.

Románem *Zatoulaná píseň* splynula Gabriela Preissová s vlnou románových biografii, která šla světem v letech dvacátých a již nesly především virtuózní výrobky Francouze Andréa Mauroise. U nás kulminovala tato vlna v letech třicátých a za okupace. Připomeňme si jenom romány Vladimíra Drnáka *Hlavou proti zdi* (1934) — o holandském malíři Van Goghovi —, *Španělská rapsodie* (1935) — o malíři Goyovi — a *Manžel slavné ženy* (1938) — o životě B. Němcové —, romány Jaroslava Humbergra *Mikuláš Dačický z Heslova* (1934) a *Prokop Diviš* (1937), sabinovský obraz Vojtěcha Martínka *Zrádce národa* (1936), rekonstrukci mládí Jana Nerudy od Soni Špálové v románě *Chlapec s harfou* (1937), román Františka Kožíka o Debureauovi *Poslední z pierotů* (1939), biografickou evokaci Cervantesovu od téhož autora *Básník neumírá* (1940) atd.

Román *Zatoulaná píseň*, který předešel českou lavinu románových biografii, nese na sobě příliš znamení polotvarovosti, která ostatně byla údělem většiny biografických děl, protože jenom několika málo tvůrcům se v této oblasti krásné literatury podařilo opravdu dosáhnout umělecké a duševněpytné velikosti.

Pokrokový proud naší literatury po první světové válce pomáhal lidu v zápase za osvobození. Jeho představitelé ostře kritizovali zahnívajícím světem kapitalismu, ukazovali měšťácký charakter republiky a spojili své úsilí s bojem dělnické třídy, vedené komunistickou stranou.

Na události první světové války reagovala řada spisovatelů. Její imperialistickou podstatu nejvíce odhalil velkolepou satirou Jaroslav Hašek. Proti falšujícímu obrazu legií, jak jej podávala oficiální měšťácká literatura (např. Rudolf Medek), bojoval svým dílem Jaroslav Kratochvíl.

V prvních poválečných letech vzepjala se u nás mohutná vlna proletářské poezie (St. K. Neumann, Jiří Wolker, Josef Hora, Jindřich Hořejší aj.), která uvědoměle sloužila boji proletariátu. Revoluční uvědomění posilovaly reportáže Ivana Olbrachta a Marie Majerové ze sovětského Ruska i boj Zdeňka Nejedlého za pravdu o zemi socialismu.

Pro dvacátá léta je charakteristický vývoj skupiny komunistických umělců Devětisil od proletářského umění, bojujícího po boku komunistické strany, k poetismu s jeho okouzlením krásami světa. Brněnská Literární skupina je pak jedním z dokladů neblahého vlivu Masarykova učení o třídním smíru a působení měšťácky pojímaného humanismu.

Páteří literárního vývoje byl St. K. Neumann. V próze stali se průkopníky socialistického realismu Ivan Olbracht a Marie Majerová, kteří prvně vytvořili umělecké obrazy třídně uvědomělých dělníků.

Reakční proud české literatury představoval vedle autorů, jako byl Rudolf Medek a národnědemokratický senátor, ale někdy kouzelný lyrik Viktor Dyk, především oslavovatel baroka a pobělohorské porážky Jaroslav Durych.

Maloměšťácké tendence pronikaly do literatury s filosofií pragmatismu, hlásající relativismus poznání a obhajující status quo buržoazního režimu. Pragmatismu bylo silně poplatno v dvacátých letech dílo Karla Čapka.

Závěrečná fáze tvorby Gabriely Preissové buď málo reagovala na současné dění, nebo se ztotožnila s měšťáckým křídlem literatury.

Do novelistických a povídkových prací Preissové se jen mimovolně dostával odraz soudobé skutečnosti. Autorka se obracela do světa vzpomínek, k osamocným historiím jednotlivců a zpravidla je převáděla do idyly.

Ale v prvním pětiletí dvacátých let vytvořila Preissová novely té otřesné síly, jako byla *Rozmaryja* nebo *Ta Brožkova*. Stalo se tak ovšem jenom ojedinele; vždycky tehdy, když spisovatelka pravdivě zobrazila tíhu skutečného života. Pro humanistku Preissovou je příznačné, že to bylo v prózách odhalujících hrůzné důsledky války.

Dramatika Preissové v letech dvacátých svědčí o naprostém odvratu autorky od

realistického zobrazování skutečnosti k falešné, měšťácky konvenční idealizaci života, o ústupu od palčivých problémů přítomnosti do historie nebo do světa neživotné stylizace.

Také v románech se Preissová sociálním otázkám vyhýbá. Pokud na ně narazí (a nemůže nenarazit), volí cestu idealizace, harmonizace skutečnosti. V zobrazování postav jde spíše po vnější linii dějové, nežli aby se hluboce dívala do nitra lidí a vykládala motivy jejich činů.

Pro svoje ideově nepokrokové stanovisko a pro umělecké nedostatky neovlivnila tvorba Gabriely Preissové literární dění let dvacátých. Naopak, zůstala zcela na jeho okraji.

